

## Literatura

Práce historické

Palacký František: Würdigung der alten böhmischen Geschichtschreiber, Prag 1830, Dílo Františka Palackého I, Praha 1941, vybral a uspořádal Josef Charvát)

Bachmann Adolf: Beiträge zur Kunde der böhmischen Geschichtsquellen des XV. und XVI. Jahrhunderts. Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 35, 1897

Novotný, Václav: Studien zur Quellenkunde Böhmens, I-IV, MIÖG 24, 1903, 529-615 FRB I, 1873

Šusta, Josef: Dějepisectví, jeho vývoj v oblasti vzdělanosti západní ve středověku a době nové, Praha 1933, 2. vyd. Praha 1946

Kutnar, František: Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. I. Od počátků národní kultury až po vyznění obrodného úkolu dějepisectví v 2. polovině 19. století, Praha 1973

Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století, Praha 1997 (2. rozšířené vydání)

Práce literárně historické

Vlček, Jaroslav: Dějiny české literatury I, Praha 1897

Jakubec, Jan: Dějiny literatury české I, Praha 1929

A. Novák - Novák, Jan Václav: Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny, Olomouc 1936-1939, 4. vyd. reprint 1995

Dějiny české literatury I. Starší česká literatura, red. Josef Hrabák, Praha 1959

Lexikon české literatury. Osobnosti, díla instituce I-IV, Praha 1985-2008, red. Vladimír Forst, Jiří Opelík, Luboš Merhaut

Baumann, Winfried: Die Literatur des Mittelalters in Böhmen. Deutsch-lateinisch-tschechische Literatur vom 10. bis zum 15. Jahrhundert, München – Wien 1978.

Nechutová, Jana: Latinská literatura českého středověku do roku 1400, Praha 2000

Nechutová, Jana: Die lateinische Literatur des Mittelalters in Böhmen, Böhlau-Verlag, Köln – Weimar – Wien 2007

## Legendy

Přehled našich legend podává: Jaroslav Ludvíkovský: Latinské legendy českého středověku, SPFFBU E 18-19, 1973-1974

## Okruh legend konstantino-metodějských

Nová ediční řada pramenů k dějinám Velké Moravy: Magnae Moraviae fontes historici, Brno 1966-1977. Legendy obsahuje sv.II, Brno 1967.

Pro prameny k dějinám Velké Moravy platí, že slovanským pramenům patří přednost před prameny latinskými a řeckými.

Nejdůležitější jsou

**Moravsko-panonské legendy** (nebo spíše je vhodnější označení) **staroslověnské životopisy**  
Paměť a život blaženého učitele našeho Konstantina Filozofa, prvního vychovatele slovanského národa

Paměť a život blaženého otce a učitele našeho Metoděje, arcibiskupa moravského

Prozaické životopisy byzantských šířitelů křesťanské víry

Známy jsou z řady rukopisů, veřejnosti je r. 1700 zpřístupnil jako první metropolita Dimitrij Rostovskij, který sestavil životopis obou bratří, západní svět na ně upozornil A. L. Schlözer.

Částí badatelů přijímány nepochybně, část v nich viděla falza (Dobrovský: falza ze 14. století). Hodnověrnost byla potvrzena až v 70. letech 19. stol., kdy byly zveřejněny údaje z papežských register z 9. stol., zachované v britském muzeu. Jimi byly potvrzeny zpráva z Života Metodějova o uvěznění sv. Metoděje a o nalezení ostatků sv. Klimenta.

1) otázka původního jazyka: od poslední čtvrtiny 19. století se badatelé často přiklínali k názoru, že ŽKM byly původně napsány řecky. Tento názor vyvrátil F. Grivec, který se po této stránce zabýval zejména ŽK. Celé dílo vyznívá ve slovanském duchu: náš učitel, náš národ. Grivec ovšem nevyločil, že existoval nějaký starý životopis Konstantinův řecky a že náš ŽK čerpal z řeckých pramenů, jak o tom svědčí sloh životopisů. K otázce čerpání z řeckých pramenů se badatelé vyslovují kladně až dodnes.

2) Otázka autorství – Badatelé uvažovali o tom, že oba životy mohl vytvořit jeden autor, ale také o tom, že každý z životů má svého autora. Existuje řada názorů, dodnes se zřejmě nepodařilo rozluštit úplně.

1 autor: sv. Kliment Ochridský, žák Konstantina a Metoděje a pozdější biskup v Bulharsku – řada badatelů (Lavrov, Vondrák)

Jako další možný autor je zvažován mnich Chrabr (F. Snopek)

František Dvorník: je možné připustit, že oba životopisy pocházejí od jednoho autora, a to z řecko-slovanské školy na Moravě v 9. století

Josef Vašica: ŽK vznikl brzy po smrti sv. Cyrila (14. 2. 869) za života Metodějova od několika jeho žáků. Nejspíš od sv. Klimenta, pozdějšího biskupa velického. ŽM – nedlouho po smrti Metodějově (6. 4. 885), autorem byl některý z Metodějových žáků, rovněž to mohl být Kliment

2 autoři (k variantě 2 autorů se kloní v dnešní době více badatelů, i když bez určení jména):

Pavel Josef Šafařík: ŽK Kliment, ŽM Gorazd

F. Pastrnek, Konstantin Jireček: ŽK – Metoděj, ŽM – Kliment, biskup velický

Z obou životopisů se dá říci, že jejich autoři byli lidmi vysoké kultury, což platí zejména pro autora ŽK (vzhledem k filozoficko-teologickému zaměření spisu). U obou autorů lze poznat vliv byzantské kultury jak po stránce literární, tak i po stránce náboženské. Národnost: oba autoři byli Slované, jak je patrné z některých výroků v obou životopisech. Autorem ŽK mohl být žák obou bratří, který přišel z Byzance a který čerpal své zprávy od sv. Metoděje, pod jehož vedením nebo přímo za jeho spoluúčasti pracoval, ale také mohl být vyškolený přímo na Moravě.

3) Doba vzniku: velmi brzká po smrti obou bratří. ŽK – terminus ante quem rok 882, kdy umírá biskup Gauderich, který ŽK použil ke své práci o nalezení ostatků sv. Klimenta ŽM nezmiňuje se ani o vyhnání Metodějových žáků, ani o invazi Maďarů, vzniká tedy už 885 nebo 886

ŽK napsán na obranu slovanského liturgického jazyka a zároveň i i celé kulturní a politické organizace VM. Z toho plyne učenecký ráz díla, které vyzvedává Konstantinův vědecký věhlas. Líčí ho jako nejmladší dítě zbožných rodičů, které si již v sedmi letech ve snu vyvolilo tu nejkrásnější dívku – Moudrost – Sofii. Vynikající vzdělání získal na škole v Cařihradu, kde potom sám učil. Filozofické zaměření se projevuje zejména v obšírném vyličení čtyř velkých Konstantinových disputací (což zabírá více než polovinu textu) – disputace s ikonoklastickým patriarchou Jannisem na obranu úcty k obrazům, disputace s arabskými učenci na dvoře jejich kalifa, disputace s židovskými učenci na dvoře chazarského chána (na cestě k Chazarům také našel ostatky sv. Klimenta) a obrana slovanské liturgie proti latinským kněžím v Benátkách. O výpravě k Arabům ale existují pochybnosti a stejně tak pochybujeme o disputaci se sesazeným ikonoklastickým patriarchou. Od 14. kapitoly až do konce (18. kapitola) je ŽK věnován událostem na Moravě. Líčí zde Rastislavovo poselství k byzantskému císaři Michaelovi, aby poslal na Moravu biskupa a učitele, který by hlásal křesťanskou víru slovanským jazykem. Konstantin tedy vytvořil písmo pro slovanský jazyk, a na Moravě

přeložil všechny potřebné knihy. Po určité době se vydal vysvětit své žáky. Při cestě do Benátek se zastavil také u panonského knížete Kocela. V Benátkách musel čelit útokům trojjazyčníků, tedy latinských biskupů a kněží a mnichů, kteří namítali, že liturgickým jazykem může být jen hebrejšтина, řečtina a latina. Konstantin je však porazil argumenty z Písma. O Konstantinovi se dozvěděl i papež Hadrián, který ho pozval do Říma. Zde posvětil slovanské knihy, dva biskupové zde vysvětili slovanské kněze, a v chrámu sv. Petra i v dalších kostelech pak tito kněží sloužili liturgii ve slovanském jazyce. V Římě však Konstantin onemocněl, rozhodl se ke vstupu do kláštera a přijal jméno Cyril. Po padesáti dnech zemřel a na přání bratra Metoděje byl pohřben v chrámu sv. Klimenta, jehož ostatky přinesl do Říma. Po umělecké stránce se opírá o vyspělou řeckobyzantskou poetiku (používá biblické citáty, řečnické prostředky rytmické členění vět).

ŽM doplňuje po věcné stránce údaje ŽK, byl napsán na obranu Metodějova díla a na obranu moravské církevní provincie proti bavorské hierarchii. Má tedy apologetický ráz. Není tak teologicky zaměřen, spíše jde o vyprávění přístupné i širším vrstvám. Rovněž zde není na místě uvažovat o legendě, neobsahuje líčení zázraků. Autor znal byzantskou poetiku – zejména závěrečné hymnické invokace. Vzorem mu byly životy byzantských patriarchů a opat (zvláště dílo Ignatia Diakona).

ŽM neobsahuje žádné disputace. Vlastnímu dílu předchází biblický úvod s vylíčením postav SZ i NZ. Pak následuje to, co je možné nazvat církevní historií – vylíčení 6 ekumenických koncilů a jejich významných osobností i herezí, které zde byly odsouzeny. Kocel požádal papeže, aby k němu byl poslán Metoděj. Hadrián ho ale poslal nejen ke Kocelovi, ale ke všem slovanským národům. Život sv. Metoděje je důležitý tím, že v VIII. kapitole je uveden list papeže Hadriána II. poslaný Rostislavovi, Svatoplukovi a Kocelovi (asi 869-70), není jinde doložen. Metoděj byl také vysvěcen na biskupa. Jeho slovanské učení se ale nelíbilo latiníkům, kteří ho na Moravě zajali a věznili 2,5 roku. Propuštěn byl až na zásah papežův a byl odeslán na Moravu. Zde pak přeložil celé Písmo s výjimkou knih Makabejských (dříve s Konstantinem přeložili evangelia a epištoly a vybrané texty pro liturgii. Dále přeložil Nomokanon a knihy Otců. V poslední 17. kapitole pak designoval Gorazda za svého nástupce. Brzy poté 8. dubna 885 Metoděj umírá.

Oba životopisy se pohybují v obvyklém schématu byzantských hagiografických skladeb. Oba vypravují o životě a působení slovanských věrozvěstů od jejich narození až do smrti. ŽK končí rokem 869, ŽM 885, časově tedy na sebe navazují.

### **Menší legendy**

Pochvaly – Pochvalná slova

Pochvala ke cti sv. Cyrila – doplňuje ŽK. Jejím autorem byl patrně Kliment.

Pochvala svatých Cyrila a Metoděje – závislá na ŽKM, která mluví o účasti Metodějově na cestě k Saracénům, zaznamenává smrt sv. Cyrila. Autor – Konstantin presbyter, žák sv.

Metoděje, pak biskup v Bulharsku.

Prology – prolovní legendy

Sbírky krátkých životopisů obou bratří

a) Život sv. Cyrila a Metoděje, snad vznikl na Moravě

b) Život sv. Cyrila

c) Život sv. Metoděje

### **Legendy latinské**

Latinské legendy o působení Konstantina a Metoděje jsou jako historické prameny ve srovnání se staroslověnskými životy druhořadé.

Jsou to např.:

Legenda italská *Tempore igitur, quo Michael imperator*

Legenda moravská (dle Dobrovského) Tempore Michaelis imperatoris  
Quemadmodum ex historiis  
Beatus Cyrilus

### **Okruh legend václavských a ludmilských – staroslověnské prameny**

#### **První staroslověnská legenda o sv. Václavu, Život sv. Václava**

Vznikl v Čechách nedlouho po smrti sv. Václava

Není legendou ve středověkém smyslu, nemluví o Václavovi jako o světci a jeho zavraždění motivuje politicky. Tím se liší od latinských legend o sv. Václavovi, kde je jeho světectví plně zdůrazněno.

Autor: kněz odchovaný cyrilometodějskou literaturou, je patrně totožný s autorem starší legendy o životě a smrti sv. Ludmily (926-929), která se nedochovala.

Dílo má ráz populární, je stručné, stylově prosté, přehledně rozvržené, patrně bylo určeno širším vrstvám.

Bylo napsáno staroslověnským hlaholským písmem, ale vše se ztratilo, dochovaly se jen 3 pozdější redakce – 1 charvátskou hlaholicí, 2 v Rusku. Rekonstrukci provedl Miloš Weingart.

#### **Tzv. 2. staroslověnská legenda o sv. Václavu (Kniha o rodu a utrpení sv. knížete Václava) – Legenda Nikolského**

Vznikla v Čechách kolem r. 1000. Jde v podstatě o zpracování latinské václavské legendy mantovského biskupa Gumpolda.